

Gençliğin Gelişimi ve Problemleri Karşısında Din Görevlileri

(7. Uluslararası Din Görevlileri Sempozyumu
Bildirileri - Sakarya 2016)

EDİTÖR

Yrd. Doç. Dr. Abdullah İNCE

EDİTÖR YARDIMCISI

Arş. Gör. Kübra CEVHERLİ

İstanbul 2016

ENSAR NEŞRİYAT TİC. A.Ş.

© Eserin her türlü basım hakkı anlaşmalı olarak Ensar Neşriyat'a aittir.

ISBN : 978-605-9519-04-5

Sertifika No: 17576

Kitabın Adı

Gençliğin Gelişimi ve
Problemleri Karşısında
Din Görevlileri

(7. Uluslararası Din Görevlileri Sempozyumu
Bildirileri - Sakarya 2016)

Editör

Yrd. Doç. Dr. Abdullah İNCE

Editör Yardımcısı

Arş. Gör. Kübra CEVHERLİ

Yayın Yönetmeni

Hüseyin KADER

Kapak

Halil YILMAZ

Baskı-Cilt

ÇINAR MAT. ve YAY. SAN. TİC. LTD. ŞTİ.

100. Yıl Mahallesi Matbaacılar Caddesi
Ata Han No:34 / 5 Bağcılar - İSTANBUL
Tel: 0212 628 96 00 - Faks: 0212 430 83 35
Sertifika No: 12683

1. Basım

1.000 adet basılmıştır.

İletişim

Ensar Neşriyat Tic. A.Ş.
Oruçreis Mahallesi Giyimkent 12. Sokak No: 40/42 Esenler/ İstanbul
Tel: (0212) 491 19 03 - 04 Faks: (0212) 438 42 04
www.ensarneyriyat.com.tr ensar@ensarneyriyat.com.tr

ERDEMLİ GENÇLİK VE TEMİZ TOPLUM İÇİN EVLENMENİN ÖNEMİ VE GENÇLERİ EVLENDİRME SORUMLULUĞUMUZ

Mustafa GENÇ

I. GİRİŞ

İnsan, yaratılışında bulunan sevgi ve rahmet duygularını paylaşabileceği ve bazı tabii ihtiyaçlarını karşılayıp mutlu olabileceği “aile sıcaklığı”na ihtiyaç duyar.¹ Evlenme akdiyle kurulan bu aile, bir kurum olarak toplumun en küçük birimidir. Farklı bir anlatım ile evlenme akdi ailenin; aile ise toplumun temelidir; kalbi yerindedir. Dolayısıyla düzenli ve her yönden kalkınmış, güçlü ve temiz bir toplum için isabetli tercihlerle kurulmuş aileler hayati önem taşımaktadır. Bu da, kuruluş aşamasında, ailenin kurucularının kendi hâline bırakılmayıp desteklenmesini, gerekince yönlendirilmesini gerektirir. Çünkü aile, ömür boyu devam edecek olan bir bağ ile kurulur ve bu bağ ile oluşan nesiller üstün değerlerini öncelikle ailede alır; korur ve sonrakilere aktarırlar. Sonuçta, toplum ve devlet düzeni de o değerlere göre şekillenir. Oysa evlenecek olanlar çok kere duygularının üstün gelmesi sonucu, bu durumu dikkate alamayabilirler. Kısaca evlenme, sadece karı-koca arasında değil; aileleri birbirine kaynaştıran ve toplumu oluşturup, devlete götüren bir bağlıdır.

Bu bakımdan evlenme Şâri’ tarafından meşru kılınmış,² **ümme** **evlenmenin meşru olduğu konusunda ittifak** etmiştir.³ Ayrıca akli deliller ve tabii sebepler de bunu desteklemiştir; ailenin kurucuları yalnız bırakılmamış ve evlen-

1 Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: “Kaynaşmanız için size kendi (cinsi)nizden eşler yaratıp aranızda sevgi ve merhamet yerleştirmesi de O’nun (varlığının) delillerindendir. Doğrusu bunda düşünen bir kavim için ibretler vardır.” Rûm 30/21.

2 İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 135; Mevslî, *el-İhtiyâr*, III, 82; Bâbertî, *el-İnâye (Fethu’l-kadîr ile birlikte)*, III, 98; Şirbîni, *Muğni’l-muhtâc*, III, 124; Döndüren, Hamdi, *Aile İlmihali*, 152.

3 Bu konuda güzel bir açıklama için bk. Bâbertî, *el-İnâye, (Fethu’l-kadîr ile birlikte)*, III, 98-99.

dirme velâyeti⁴ gibi birçok hak ve yükümlülük⁵ de meşru kılınmıştır. Böylece evlenme ile erdemli gençlerin yetiştirilmesi, onlarla yeni ailelerin kurulması ve “temiz toplum”un oluşturulması istenmiş; nesillerin yaratılış nitelik⁶ ve gayesine⁷ uygun bir kıvamda, ahenkli bir şekilde kıyamete kadar devamı hedeflenmiştir. Bu sebeple İslam Hukukunda evlenmeye çok büyük bir önem verilmiştir. Şimdi çeşitli açılardan bu önemi ifade etmeye çalışacağız.

II. EVLENMENİN İSLÂM HUKUKUNDAKİ ÖNEMİ

Kaynaklarımızda genellikle “nikâh”⁸ kavramıyla ifade edilen evlenmenin önemini aslî kaynaklarımız ve hukuk literatürümüz açısından iki başlık altında anlatmaya çalışacağız.

A. İslâm Hukukunun Aslî Kaynaklarında Evlenme

Aslî kaynaklarımız olan Kitap ve Sünnet’te, evlenmenin önemli bir yeri ve dolayısıyla önemi vardır. Öncelikle, aile hukuku ile ilgili onlarca âyet-i kerîme bulunmaktadır⁹ ve bunların bir kısmı da, evlenme ile ilgilidir.¹⁰ Bununla birlikte konunun, hadis kaynaklarında bağımsız bölümler hâlinde detaylı olarak işlenmesi¹¹ evlenmeye verilen önemin açık bir göstergesidir. Anılan kaynaklarda evlenmeye verilen önemi birkaç başlık altında vereceğimiz örnekler ile şöyle arz edebiliriz:

4 Bkz. Şâfiî, *el-Um*, X, 39 vd.; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 451 vd.; Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 212 vd.; V, 2 vd.; İbn Rüşd, *Bidâyetu’l-muctehid*, II, 4 vd.; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 140 vd.; Mevslî, *el-İhtiyâr*, III, 90 vd.; Aynî, *Umdetu’l-kârî*, XX, 120 vd.; İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-kadîr*, III, 156 vd.; Şirbirî, *Muğni’l-muhtâc*, III, 147 vd.; Buhûti, *Keşşâfu’l-kınâ*, V, 42 vd.

5 Konula ilgili bir örnek olmak üzere bkz. Günay, Hacı Mehmet, “Sükânâ”, *DİA*, XXXVIII, 48 vd.

6 İsrâ 17/70; Tin 95/4.

7 Zâriyât 51/56.

8 Meselâ bkz. Bakara 2/235, 237 (“ukdetu’n-nikâh” şeklinde); Buhârî, “Nikâh”, 1. Fıkıh kaynaklarımız için bkz. Şâfiî, *el-Um*, X, 7; Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 192; İbn Rüşd, *Bidâyetu’l-muctehid*, II, 2; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 134; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kâmûs*, II, 5. [Son zamanlarda yazılan bazı Türkçe eserlerde yerine göre genellikle, “evlilik”, (bkz. Karaman, Hayreddin, İslâm Hukuku, I, 229; Döndüren, Hamdi, *Aile İlmihali*, 123), “evlenme”, (bkz. Aydın, Mehmet Akif, İslâm-Osmanlı Aile Hukuku, 12) ve “evlenme akdi” (bkz. Yaman, Ahmet, İslâm Aile Hukuku, 33) şeklinde ifade edilmiştir. Arapça olanlarda ise, genellikle, “zevâc” (bkz. Abdulhamid, *Ahvâlu’ş-şahsiyye*, 9; Ekhal b. Havva, *Nazariyyetu’l-velâye*, 3) kavramı kullanılmıştır.]

9 Aile hukuku ile ilgili yetmiş âyet bulunmaktadır. Bkz. Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usûlü*, 34; Erdoğan, Mehmet, İslâm Hukukunda *Ahkâmın Değişmesi*, 41. Bu sayı, “ahkâm âyetleri” içinde, beşte birin üstünde bir bölümü oluşturmaktadır. Ahkâm âyetlerinin sayısı konusunda farklı tespitler de olmakla birlikte “İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi” isimli araştırmada Kur’ân-ı Kerim’de, üç yüz on yedi ahkâm âyeti olduğu ifade edilmiş; ilgili dipnotta da diğer tespitlere yer verilmiştir. Bkz. Erdoğan, Mehmet, *age*, 41 (210. dipnotla birlikte). Anılan sayıya göre, aile hukuku ile ilgili âyetlerin, ahkâm âyetleri içindeki oranı %22’nin üstündedir.

10 Örnek olarak bkz. Bakara 2/221, 230, 232, 235; Nisâ 4/3, 22-25; Mâide 5/5; Nûr 24/3, 26, 32.

11 Meselâ bkz. Buhârî, “Nikâh”, 1 vd.; Müslim, “Nikâh”, 1 vd.; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 1 vd.

1. Evlenme Teşvik Edilmiştir

Bekârların ve eşi olmayan herkesin evlilik hayatına adım atması için birtakım ön tedbirler alınmıştır. Bu cümleden olmak üzere:

a) Evlenme, birçok âyet-i kerîme ve hadis-i şerif ile açıkça teşvik edilmiş ve konu sadece ferdî değil, aynı zamanda içtimaî bir mesele olarak ele alınmıştır.

Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurulmaktadır: *"İçinizden evli olmayanları; köle ve cariyelerinizden de elverişli olanları evlendirin. Eğer yoksul iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, (lütfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir."*¹²

Peygamberimiz (s.a.s.) de şöyle buyurmuştur: *"Ey gençler topluluğu! Kim evlenmeye güç yetirirse hemen evlensin. Çünkü evlenmek gözü haramdan daha çok uzaklaştırıcı ve namusu daha çok koruyucudur..."*¹³

b) Fakirliğin evlenmek için bir engel olarak görülmemesi istenmiş ve evlenecekler ilâhî mükâfatla müjdelenmiştir.

Bu konuda yüce Allah: *"...Eğer yoksul iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir..."*¹⁴ müjdesini vermiş; Peygamberimiz (s.a.s.) de şöyle buyurmuştur: *"Üç kimse vardır ki, Allah onlara mutlaka yardım eder. (Bunlar) Allah yolunda cihad eden mücahid, borcunu ödemek isteyen mükâtepe köle ve iffetli olmayı isteyerek evlenen kimsedir."*¹⁵

c) Peygamberimiz (s.a.s.) *"Nikâh benim sünnetimdir..."*¹⁶ ifadesiyle evlenmeyi kendisinin bir sünneti olarak bildirmiş; *"...sünnetimden yüz çeviren ben-*

12 Nûr 24/32. Tefsiri için bkz., Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, V, 177-180; Kurtubî, *el-Câmi'*, XII, 239 vd.; Bursevî, *Râhu'l-beyân*, VI, 146 vd.; Elmalılı, *Hak Dini*, V, 3510 vd.

13 Buhârî, "Nikâh", 3; Ayrıca bkz. Müslim, "Nikâh", 1; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 1; Tirmizî, "Nikâh", 1; Nesâî, "Nikâh", 3; İbn Mâce, "Nikâh", 1.

14 Nûr 24/32. (Âyetin meâlinin tamamı için bkz. Tebliğ metni, 2 vd.

15 Tirmizî, "Fedâilu'l-cihâd", 20; Nesâî, "Nikâh", 5.

16 İbn Mâce, "Nikâh", 1 Diğer bir rivayet ise, şöyledir: *"...Şüphesiz bizim sünnetimiz evlenmedir..."* Bkz. Ahmed b. Hanbel, V, 163. Ayrıca evlenme, diğer peygamberlerin de sünnetlerinden sayılmıştır. Bkz. Tirmizî, "Nikâh", 1.

den değildir.”¹⁷ buyurarak, evlenmeyi terk edenleri şiddetle uyarılmış ve bekâr kalmayı yasaklamıştır.¹⁸

2. Eş Seçiminde Bazı Niteliklerin Aranması İstenmiştir

Burada, evlenmenin gayelerini en güzel bir şekilde gerçekleştirmek için eş seçiminde aranan birtakım nitelikleri kadın ve erkek açısından iki başlık altında anlatmaya çalışacağız.

a) Kadında Aranılan Nitelikler

aa) Dindarlık: Ebû Hureyre (r.a.), Peygamber (s.a.s.)’in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor: “*Kadın dört şeyi için nikâh edilir: Malı, asaleti, güzelliği ve dini için. Sen dindar olanını tercih et ki, ellerin topraklansın (bereket, huzur ve saadet bulasın).*”¹⁹

Görüldüğü gibi hadiste dindarlıkla birlikte ayrıca zenginlik, soyluluk ve güzelliğe de dikkat çekilmiş, dindarlık özellikle özendirilmiştir.

ab) Bakirelik: Câbir b. Abdillâh (r.a.) anlatıyor: “*Ben bir kadınla evlendim. Rasûlullah (s.a.s.) bana: ‘Evlendin mi?’ diye sordu.: ‘Evet’, dedim. ‘Bakire mi, dul mu?’ dedi. Ben, ‘dul’ dedim. ‘Bakireler ve onların cilveleri varken sen neredesin?... Kız alsaydın ya! Sen onunla, o seninle oynaşırдың.’* Buyurdu”²⁰

ac) Doğurganlık: Ma’kil b. Yesâr (r.a.) şöyle anlatıyor: “*Bir adam Peygamber (s.a.s.)’e geldi ve ‘ben soylu ve güzel bir kadın buldum; ama o çocuk doğurmuyor. Onunla evleneyim mi?’ dedi. ‘Hayır’ buyurdu. Sonra ikinci defa geldi. Peygamber (s.a.s.) onu (o kadınla evlenmekten) nehyetti. Sonra adam üçüncü defa geldi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.s.): ‘Kocalarımı seven ve doğurgan kadınlarla evleniniz. Zira ben diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim.’* buyurdu”²¹

17 Buhârî, “Nikâh”, 1; Müslim, “Nikâh”, 5; Nesâî, “Nikâh”, 4. (Yorumu için bkz. Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 193-194; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 138; Aynî, *Umdetu’l-kârî*, XX, 65-66. Bu ifade şu olay üzerine söylenmiştir: Enes b. Mâlik (r.a.) anlatıyor: Nebî (s.a.s.)’in ibadetini sormak üzere, Nebî (s.a.s.)’in zevcelerinin evlerine üç kişilik bir heyet geldi. Rasûlullah (s.a.s.)’in gizli ibadeti kendilerine haber verilince onu az buldular ve ‘Biz neredeyiz, Nebî (s.a.s.) nerede? Onun geçmişi ve gelecekte işlenmesi muhtemel bütün günahları bağışlanmıştır’ dediler. İçlerinden biri: ‘Ben geceleri daima namaz kılacağım’ dedi. Diğeri: ‘Ben de yıl boyunca devamlı oruç tutacağım’ dedi. Bir diğeri ise: ‘Ben de kadınlardan uzaklaşıp, asla evlenmeyeceğim’ dedi. Rasûlullah (s.a.s.) gelerek şöyle buyurdu: “Şöyle şöyle söyleyenler sizler misiniz? Allah’a yemin olsun ki, ben sizin Allah’tan en çok korkanınız ve muttaki olanınızım. Fakat ben hem oruç tutar, hem yerim. Hem namaz kılar, hem uyurum. Kadınlarla da evlenirim. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir.” (Tercüme Buhârî rivayetine göredir.).

18 Buhârî, “Nikâh”, 8; Müslim, “Nikâh”, 5-8; Tirmizî, “Nikâh”, 2; Nesâî, “Nikâh”, 4; İbn Mâce, “Nikâh”, 2; Ahmed b. Hanbel, V, 163. Bazı rivayetlerin değerlendirmesi için bkz. İbn Kudâme, *age*, IX, 138 vd.

19 Buhârî, “Nikâh”, 15; Müslim, “Radâ”, 53.

20 Müslim, “Radâ”, 55.

21 Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 3.

ad) Sâliha Olma: Abdullah b. Amr (r.a.) Rasûlullah (s.a.s.)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor: *“Dünya bir varlık (metâ)tır; onun en iyi varlığı ise, sâliha kadındır.”*²²

Evlilikte bir kadının malı, asâleti ve güzelliği de önemli olmakla birlikte bunlar tek başına birer tercih sebebi olmamalıdır. Ayrıca kadının bakirelik ve doğurganlığının yanında özellikle dindarlığı kısaca, “sâliha” olması onda aranan öncelikli niteliklerdir.

b) Erkeklerde Aranılan Nitelikler

Bu konuda dindarlık ve güzel ahlâk gibi -ailenin ve toplumun huzuru için- her zaman öncelikle aranması gereken çok değerli iki vasfı Sünnet'ten öğrenmiş bulunuyoruz. Ebû Hâtim el-Müzenî (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre, Rasûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *“Dini ve ahlâki bakımdan beğendiğiniz birisi, sizden kızınızı isterse, onu onunla evlendirin. Aksi takdirde yeryüzünde fitne ve fesat çıkar.”* Dediler ki: *‘Ey Allah'ın Elçisi şayet onda (mal ve denklik bakımından noksanlık) varsa da mı?’* Buyurdu ki: *“Dini ve ahlâki bakımdan beğendiğiniz birisi, sizden kızınızı isterse, onu onunla evlendirin!”* Râvî Rasûlullah (s.a.s.)'in bu sözünü üç kere tekrarladığını söylüyor.²³

3. Meşru Olmayan Durum ve Davranışlar Yasaklanmıştır

Evlence, bir yandan teşvik edilirken, diğere yandan bu mukaddes müessesenin gayr-i meşru tutum ve davranışlarla lekelenmemesi için köklü tedbirler alınmış ve cezaî müeyyideler konulmuştur. Şöyle ki:

a) Zina ve Zinaya Sevk Eden Her Şey Yasaklanmıştır

Bu konuda Kur'an-ı Kerim'den örnek olmak üzere aşağıdaki âyet-i kerîme meâllerini nakledebiliriz:

*“Zinaya yaklaşmayın, zira o bir utanmazlıktır ve çok kötü yoldur.”*²⁴ *“Ey Muhammed! Mümin erkeklere söyle: Gözlerini bakılması yasak olanlardan çevirsinler, mahrem yerlerini korusunlar. Bu onların arınmalarını daha iyi sağlar. Allah yaptıklarından şüphesiz haberdardır.”*²⁵ *“Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini*

22 Müslim, “Radâ”, 64.

23 Tirmizî, “Nikâh”, 3 (Hasen-garib kaydıyla). Bu konuda Hz. Âişe (r.a.) ile Ebû Hureyre (r.a.)'dan da rivayet vardır. (Bkz. a.e., a.y.) Ebû Hureyre (r.a.)'ın rivayeti ve tenkidi için bkz. Tirmizî, “Nikâh”, 3; Ayrıca bkz. İbn Mâce, “Nikâh”, 46; Zühaylî, Ebû Hâtim rivayetini delil olarak kullanmıştır. Bkz. Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî*, IX, 6748.

24 İsrâ 17/32.

25 Nûr 24/30.

bakılması yasak olandan çevirsinler, iffetlerini korusunlar. Süslerini, kendiliğinden görünen kısmı müstesna açmasınlar. Başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar. Süslerini kocaları veya babaları veya kayınpederleri veya oğulları veya kocalarının oğulları veya kardeşleri veya erkek kardeşlerinin oğulları veya kız kardeşlerinin oğulları veya Müslüman kadınları veya cariyeleri veya erkekliği kalmamış hizmetçiler, ya da kadınların mahrem yerlerini henüz anlamayan çocuklardan başkasına göstermesinler. Gizledikleri süslerin bilinmesi için ayaklarını yere vurmasınlar. Ey inananlar! Saadete ermeniz için hepiniz tevbe ederek Allah'ın hükmüne dönün"²⁶

Sünnet'ten örnek olmak üzere de şu hadîs-i şerifleri meâlen nakledebiliriz:

"... Ey Muhammed Ümmeti! Erkek veya kadın kulunu zina yaparken görünce Allah'ın duyduğu kıskançlığı hiç kimse duymaz. Ey Muhammed Ümmeti! (Zinanın uğursuzluğu ve akıbetinin vahâmeti konusunda)"²⁷ eğer benim bildiğimi bilseydiniz, elbette az güler, çok ağlardınız."²⁸ "Ey Kureyş gençleri! Namuslarınızı muhafaza ediniz, zina etmeyiniz. Dikkat edin namusunu koruyana cennet vardır."²⁹

b) Bu Yasaklar Birtakım Dünyevî ve Uhrevî Cezalar ile Desteklenmiştir.³⁰

Bu konuda örnek olmak üzere aşağıdaki âyet-i kerîme meâllerini nakledebiliriz:

"Onlar (gerçek müminler) Allah'ın yanında bir başkasını ilâh edinip ona kulluk etmezler. Allah'ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar, zina etmezler. Bunları yapan günâha girmiş olur. Kıyamet günü azâbı kat kat olur orada alçaltılarak temelli kalır."³¹

Sünnet'ten örnek olmak üzere de şu hadîs-i şerifleri meâlen nakledebiliriz:

Semure b. Cundeb (r.a.) Rasûlullah (s.a.s.)'in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor: *"... Bu gece (rüyâmda), bana gönderilmiş iki kişi geldi ve bana (haydi) yürü dediler. Onlarla birlikte yürüdüm... Tandır gibi bir yere gelince... bağırtı-çağırtılar duyduk. Bir de ne görelim, orada çıplak erkek ve kadınlar bulunuyor ve o yerin alt*

26 Nûr 24/31.

27 Parantez içi hadisin şerhinden alınmıştır. Bkz. Aynî, *Umdetu'l-kârî*, XX, 206.

28 Buhârî, "Nikâh", 107; Ayrıca bkz. Buhârî, "Kusûf", 2; Müslim, "Kusûf", 1; Muvatta, "Salâtu'l-kusûf", 1; Bu rivayetlerde bulunan "Ya Ümmete Muhammedin vallahi" ifadesi ve Müslim'in rivayetindeki "Elâ hel belleğtu (dikkat edin tebliğ ettim mi?) ifadesi gerçekten daha çok dikkat çekiyor.

29 Münziri, *et-Terğîb ve't-terhîb*, IV, 320-321 (3429). (Hadisi Hâkim ve Beyhakî rivayet etmiş; Hâkim, Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygun olduğunu söylemiştir).

30 Bkz. Nûr 24/2; Buhârî, "Hudûd", 21 vd.; "Diyât", 6; Müslim, "Kasâme", 25-26; "Hudûd", 12-34; Cessâs, *Ahkâmü'l-Kurân*, V, 100 vd.; Kurtubî, *el-Câmi'*, XII, 159 vd.

31 Furkân 25/68-69.

tarafından onları ateşin sivri alevleri yakalıyor; bu alev onları sardıkça da feryat ediyorlardı... Tandır gibi yerin içindeki çıplak kadın ve erkekler zina etmişlerdi...”³² Ebû Hureyre (r.a.) Rasûlullah (s.a.s.)’in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor: “Üç kişi vardır ki, Allah kıyamet gününde onlarla konuşmaz, ve kendilerini tezkiye etmez. (Ebû Muâviye ve onlara bakmaz demiş.) Onlar için çetin bir azap vardır. Bunlar: Zina eden yaşlı kişi, yalan söyleyen devlet başkanı ve kibirlenen yoksuldur.”³³

4. İffetlilere Mükâfat Müjdeleri Verilmiştir

İffetini koruyup kötü yollara sapmayanlar çeşitli mükâfatla müjdelenmişlerdir. Bilindiği gibi Kitap ve Sünnet’te bu konudaki övgü ve mükâfat müjdeleri çeşitli vesilelerle dile getirilmiştir.³⁴ Örnek olmak üzere şu hadisleri verebiliriz:

Sehl b. Sa’d (r.a.) Peygamberimiz (s.a.s.)’in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor: “Kim bana iki çenesi arası ile iki bacağı arasını koruma konusunda garanti verirse, ben de ona cennet konusunda garanti veririm.”³⁵

Abdullah b. Ömer (r.a.)’ın Rasûlullah (s.a.s.)’den rivayetine göre: Bir zamanlar üç kişi yola çıkmışlar, yolculuk sırasında dağda bir mağaraya girmişler. Bu esnada dağdan bir kaya yuvarlanarak mağaranın ağzını kapatmış. Mağaradan kurtulmak için yaptıkları iyi amelleri vesile ederek dua etmeye karar vermişler. Her biri hatırladığı güzel ameliyle Yüce Allah’tan yardım istemiş. Birincisi isteyince kapı biraz açılmış. İkincisi isteyince biraz daha açılmış. Üçüncü de isteyince tamamen açılmış ve kurtulmuşlar. İşte bunlardan ikinci olarak dua edenin -Peygamberimiz (s.a.s.)’in dilinden- güzel ameli ve bu ameliyle yalvarışı:

‘...Ey Allah’ım! Benim amcamın bir kızı vardı. Onu erkeklerin kadınlara karşı sevgileri derecesinde seviyordum. Kendisini bana teslim etmesini istedim. Ama kendisine yüz dinar getirmediğçe bunu kabul etmedi. Çalıştım, nihayet yüz dinarı biriktirdim ve onlar ile birlikte kendisiyle buluştum. Ayaklarının arasına oturduğumda (tam amacıma ulaşacağım anda): ‘Ey Allah’ın kulu Allah’tan kork! Haksız yere (nikâh yapmadan bekâret) mührü (mü) bozma’ dedi. Ben de hemen ondan ayrıldım. ‘Ey Allah’ım! Eğer bunu senin rızanı kazanmak için yapmış isem, bu kayanın

32 Buhârî, “Ta’bir”, 48. (Hadis oldukça uzundur. Sadece ilgili kısmı almış olduk.)

33 Müslim, “İmân”, 172. Ayrıca farklı örnekler için bkz. Müslim, “İmâre”, 139; Tirmizî, “Sıfatul-cenne”, 25; Nesâî, “Zekât”, 65, 67.

34 Kur’ân-ı Kerim’den örnek olmak üzere bkz. Enbiyâ 21/91; Mü’minûn 23/5, 10-11; Ahzâb 33/35.

35 Buhârî, “Rikâk”, 23.

bir kısmını bizden kaldır' diye yalvardı. Allah (da) onlar için (mağaranın kapısını biraz daha) açtı..."³⁶

Ebû Hureyre (r.a.)'ın rivayetine göre: Yüce Allah "arş"ın gölgesinden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde, yedi sınıf insanı "arş"ının gölgesinde gölgelendirecektir. Bunlardan biri de "... mevki sahibi ve güzel bir kadın kendisini (zinaya) çağırınca 'ben Allah'tan korkarım' diyen kişi..."dir.³⁷

Bütün bunlar ve daha niceleri, evlenmenin, dolayısıyla iffetli olmanın ne kadar kıymetli, güzel ve gerekli olduğunu gösteren apaçık delillerdir.

B. İslâm Hukuku Literatüründe Evlenme

Evlenme, klâsik fıkıh kaynaklarımızda genellikle "kitâbu'n-nikâh" ana başlığı ile bağımsız bir bölüm hâlinde ele alınmış, kitapların hacmiyle orantılı olarak, bütün ayrıntılarıyla incelenmek suretiyle ona gereken önem gösterilmeye çalışılmıştır.³⁸

Son bir-iki asırdan beri, klâsik kaynaklarımızın tertibinde kaleme alınan eserlerin³⁹ yanında, kişinin şahsıyla doğrudan ilgili hukukî durumları konu alan bağımsız eserler de yazılmış ve evlenme bunlarda da önemli yerini almıştır. Bunların ilki, Kadri Paşa (ö. 1306/1888)'nın "el-Ahkâmü's-şer'iyye fi'l-ahvâl-i-şahsiyye"⁴⁰ isimli eseridir. XX. yüzyılda bu alanda müstakil kânûnlaştırma çalışmaları da yapılmıştır.⁴¹ Klâsik kaynaklarımızda "ibâdât, muâmelât, ukûbât" olarak üçe taksim edilen fikhî hükümler,⁴² kânunlaştırma hareketlerinden sonra özellikler-

36 Buhârî, "Edeb", 5 (Rivayet oldukça uzundur. Başlangıcını özetleyip, sadece konu ile ilgili kısmı almış olduk. Ayrıca bazı farklılıklar ile bkz. Buhârî, "İcâre", 15; "Hars ve'l-muzâraa", 13; Müslim, "Zikr ve'd-duâ ve't-tevbe vel-istiğfâr", 100. Başka bir örnek için bkz. Tirmizî, "Sıfatu'l-kıyâme ve'r-rekâik ve'l-ver", 48.

37 Buhârî, "Ezân", 36.

38 Bkz. Şâfiî, *el-Um*, X, 7; Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 192; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehid*, II, 2; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 134.

39 Meselâ, Abdurrahman el-Cezîrî (ö. 1360/1941)'nin "*Kitâbu'l-Fıkıh ale'l-mezâhibi'l-erba'a*"sı bu niteliktedir.

40 Detaylı bilgi için bkz. Aydın, Mehmet Akif, "Ahvâl-i Şahsiyye", *DİA*, II, 192. Batı kaynaklı hukuk sistematiğine göre de eserler yazılmış ve bunlarda "aile hukuku" dolayısıyla "evlenme" "özel hukuk"un bir dalı olan "medenî hukuk" içinde ele alınmıştır (Meselâ bkz. Karaman, Hayreddin, *İslâm Hukuku*, I, 25). Ayrıca, Hamdi Döndüren'in "*Delilleriyle Aile İlmihali*" ve Ahmet Yaman'ın "*İslâm Aile Hukuku*" gibi aile hukuku ile ilgili eserler de kaleme alınmıştır.

41 Sadece aile hukukuna mahsûs olan bu alanda ilk kânûn 1917 tarihli "*Hukuk-i Aile Kararnamesi*"dir. Ülkemizde çok kısa bir süre yürürlükte kalan bu kânun, Süriye, Irak ve Lübnân gibi İslâm ülkelerinde uzun süre uygulanmıştır. Bilgi için bkz. Karaman, Hayreddin, *İslâm Hukuku*, I, 225 vd.; Aydın, Mehmet Akif, *İslâm - Osmanlı Aile Hukuku*, 151 vd. Daha sonra bazı İslâm ülkeleri kendilerine mahsûs ahvâl-i şahsiyye kânûnlarını hazırlamışlardır. (1953'te Süriye, 1957'de Fas, 1959'da Irak, 1976'da Ürdün). Bkz. Aydın, Mehmet Akif, "Ahvâl-i Şahsiyye", *DİA*, II, 192.

42 Bkz. İbni Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr*, I, 79.

ine göre yediye taksim edilerek de tetkik edilmiş ve ahvâl-i şahsiyye bağımsız bir ana bölüm sayılmıştır.⁴³

Bu önemine binâen İslâm hukukçuları evlenmenin şer'î sıfatını (hükümünü) tespit için ilgili delillerden hareketle kıymetli mütâlaalarda bulunmuşlar; sonuçta –şahısların durumlarına göre- farz, vacip, sünnet, mubah, mekruh ve haram arasında- değişebileceğine hükmetmişlerdir.⁴⁴

Evlenme konusu, “muâmelât”tan sayılmasına rağmen⁴⁵ bazıları onun bir yönüyle muamele bir yönüyle de ibadet olduğunu,⁴⁶ hatta bazıları, ibadetlere daha yakın olduğunu açıkça belirtmişler ve sebebini açıklamaya çalışmışlardır.⁴⁷ Bu cümleden olmak üzere, ahlâkın güzelleştirilmesi, çocuk terbiyesi, kendi işlerini görmekten âciz olan Müslümanların ihtiyaçlarının karşılanması, akraba ve muhtaçlara nafaka verilmesi, nefsin haramlardan korunması, fitnenin defedilmesi, Müslümanların çoğalması gibi birçok maslahatı bünyesinde bulundurması sebebiyle⁴⁸ -“normal hal” olarak nitelendirebileceğimiz- i'tidâl hâlinde evlenme ve dolayısıyla evliliğin gerektirdiği meşguliyetler, sırf ibadet maksadı ile evlenmeyi terk etmekten daha faziletli görülmüştür.⁴⁹ Ashâb-ı kirâmın söz ve fiilinin zâhiri budur;⁵⁰ Hanefîler⁵¹ ve Hanbelîlerin çoğunluğu⁵² bu görüştedir. Mâlikî ve Şâfiîler-

43 Bkz. Karaman, Hayreddin, *age*, I, 29. Ayrıca bkz. Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usûlü*, 342.

44 Bilgi için bk. Hanefîlerden: İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, III, 84-86; İbn Âbidîn, *age*, III, 6 vd.; Mâlikîlerden: İbn Cüzey, *age*, 168; Haraşî, Şerhu Muhtasarı Halil, III, 165; Şâfiîlerden: İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, 184 vd.; Şirbîni, *Muğni'l-muhtâc*, III, 125-126; Hanbelîlerden: Merdâvî, *el-İnsâf*, VIII, 7 vd.; Buhûti, *Keşşâfu'l-kimâ*, V, 6-8. (Hanbelîlere göre sadece vacip (farza da şamil), müstehap (sünnet/mendup) ve mubah olur. Tetkik edebildiğimiz Hanbelî kaynaklarında mekruh ve haram olma durumuna rastlayabilmemiş değiliz).

45 Bâbertî, *el-İnâye (Fethu'l-kadîr* ile birlikte) III, 98; İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr*, I, 79. [İbn Âbidîn ö. 1252/1836) burada fıkıhın ana bölümlerini ibâdât (salât, zekât, savm, hacc, cihâd), muâmelât (muâvezât-ı mâliyye, munâkehât; muhasemât, emânât, terikât) ve ukûbât (kissâs, hadd-i sîrkât, zina, kazf ve riddet) olmak üzere üç kısma ayırmıştır. Görüldüğü gibi her bir kısmı, beş kısma ayırmış ve evlenme ile ilgili konuları muâmelâtın saymıştır. Ancak “Kitâbu'n-nikâh”ın girişinde evlenmenin bir yönüyle muamele bir yönüyle de ibadet olduğunu açıkça belirtmiş ve bir yönüyle ibadet oluşunun sebeplerini zikretmiştir. Bkz. *a.e.*, III, 3.]

46 Meselâ bkz. Dâmâd Efendi, *Mecma'u'l-enhur*, I, 315; İbn Âbidîn, *age*, III, 3; Miras, Kâmil, *Tecrid Tercemesi*, I XI, 251. (Bir yönüyle ibadet bir yönüyle muamele sayılmasının sebepleri için bkz. Dâmâd Efendi, *Mecma'u'l-enhur*, I, 315).

47 Bkz. İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, III, 98; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, III, 82; İbn Âbidîn, *age*, III, 3.

48 Bkz. İbnü'l-Hümâm, *age*, III, 98,101. Ayrıca bkz. İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 139; Aynî, *Umdetu'l-kârî*, XX, 66; Dâmâd Efendi, *age*, I, 315.

49 Bkz. İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, III, 98; İbn Nüceym, *el-Eşbâh (Ğamzu uyûni'l-besâir* ile birlikte), I, 76; Dâmâd Efendi, *Mecma'u'l-enhur*, I, 315, (Bazı kaynaklarda açıkça belirtildiği üzere, buradaki ibadetlerden maksat nafîle ibadetlerdir. Meselâ, bkz. İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 136, 139; Kurlânî, *el-Kifaye (Fethu'l-kadîr* ile birlikte), III, 98; Merdâvî, *el-İnsâf*, VIII, 15; İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr*, III, 3.

50 Bkz. İbn Kudâme (Ebu'l-Ferrec), *eş-Şerhu'l-kebir* (el-Muğni ile birlikte), IX, 137-138.

51 Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 193-194; İbnü'l-Hümâm, *age*, III, 101. Çünkü sahih görüşe göre, i'tidâl hâlinde evlenme sünnet-i müekkededir. Bkz. İbn Nüceym, *age*, (Ğamzu uyûni'l-besâir ile birlikte), I, 76. Sünnet ise icmâen nafîlelerden mukaddemdir. Bkz. Hamevî, Ğamzu uyûni'l-besâir, I, 76. (Kâsânî'den naklen).

52 Bkz. Merdâvî, *age*, VIII, 15.

den bazıları da aynı kanaattedirler.⁵³ Fakat İmam Şâfiî (ö. 204/820)'nin aksi görüş-te olduğu kabul edilmiştir.⁵⁴

Bu konuda İbn Kudâme (ö. 620/1223) daha da ileri giderek; evlenmenin, dinin en güzel bir şekilde muhafaza edilmesi, kadının haramlardan korunması, neslin üremesi, ümmetin çoğalması, Peygamber (s.a.s.)'in iftiharının gerçekleştirilmesi ve daha birçok üstün maslahatları bulunduğunu belirttikten sonra, bunlardan sadece birinin bile nafil ibadetlerin tamamından evlâ olduğunu söylemiştir.⁵⁵

Bazı hadis ve fıkıh kitaplarında -namaz, oruç, zekât ve hacc gibi- farz-ı ayın ibadetlerden hemen sonra evlenmeye yer verilmiş olması da, İslâm hukukunda ona verilen değer bir göstergesidir.⁵⁶

Bu arada hemen ifade etmeliyiz ki, evlendirme velâyetinin birçok âyet ve hadisle meşru kılınmış olması ve İslâm hukukçularının bu konudaki ihtimâmı da yine İslâm hukukunda evlenmeye atfedilen önemin güzel bir alâmetidir.⁵⁷

M. Tâhir b. Âşûr (ö.1394/1973)'un değerlendirmesi ile: *"... Hukuk (İslâm Dini), nikâh akdine daha önce düşünülmemeyen bir şeref vermiş ve onu yüceltmıştır. Çünkü İslâm nikâh akdini faziletlerin esası kılmıştır. Böylece, eşlerin iç âlemlerinde ve diğer insanların nazarında âdeta şehvet yönünü unutturacak ölçüde dinî gayeyi üstün kılmayı ve hürmet duymayı arttırmak istemiştir..."*⁵⁸

Mademki evlenme akdi faziletlerin, farklı bir ifade ile erdemliliğin esasıdır. Öyleyse erdemlerle müzeyyen bir gençlik yetiştirme konusundaki sorumluluğumuz bilinciyle adım attığımız ölçüde erdemlilere yakın veya onların arasında olacağız. Böylece evlenmeyi meşru kılanın katında da saygın bir yer edinmiş olmanın mutluluğunu bir ümmet olarak tadacağız inşallah. Şimdi söz konusu sorumluluğumuzdan söz etmeye çalışacağız.

53 Bkz. Nevevî, Şerhu Müslim, IX, 174. [Meselâ Mâlikilerden Adevi ö. 1189/1775) bu kanaattedir. Bkz. Adevi, Hâşiyetu'l-Adevî, II, 34.]

54 İmam Şâfiî bu konuda tenkit edilmiştir. Bkz. Serahsî, *age*, IV, 193-194; İbn Kudâme, *age*, IX, 137; İbnü'l-Hümâm, *age*, III, 101. Aynı *Umdetu'l-kâri*, XX, 66.

55 Bkz. İbn Kudâme, *age*, IX, 139.

56 Meselâ hadis kitaplarından bkz. Müslim, Tirmizî ve İbn Mâce. Fıkıh kitaplarından bkz. Serahsî, *age*, IV, 192; Mergînânî, *el-Hidâye*, I, 189; Halebî, *Multekâ*, I, 237.

57 Meselâ bkz. Nûr 24/32; (Tefsiri için bk, Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, V, 177-180; Kurtubî, *el-Câmi'*, XII, 239 vd.; Bursevî, *Râhu'l-beyân*, VI, 146 vd.; Elmalılı, *Hak Dini*, V, 3510 vd.) Müslim, "Nikâh", 66; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 25; Tirmizî, "Nikâh", 18; Nesâî, "Nikâh", 21; Muvatta', *Nikâh*, 4. Ayrıca bk. İbn Mâce, "Nikâh", 11; (Son kaynakta lafız farklılıkları vardır.) Ahmed b. Hanbel, I, 334. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Genç, Mustafa İslam Hukukunda Evlendirme Velâyeti, 205 vd. (Basılmamış Doktora Tezi, Bursa 2002)

58 İbn Âşûr, *Mekâsîdu's-şer'iyati'l-İslâmiyye* (trc: Vecdi Akyüz-Mehmet Erdoğan, İslâm Hukuk Felsefesi, 243-244).

III. EŞİ OLMAYANLARI EVLENDİRME SORUMLULUĞUMUZ

Bu başlık altında öncelikle son zamanlarda gençlerin evlenme bağlantılarını nasıl oluşturdukları ve dolayısıyla ailelerin nasıl kurulduğu konusunda bilgi verip, daha sonra eşi olmayanları evlendirme sorumluluğumuzdan söz etmenin faydalı olacağı kanaatindeyiz. Böylece bu konunun hem fert, hem aile, hem de toplum için ne kadar önemli ve gerekli olduğunu ortaya koymuş; günümüzdeki bazı evlenme ve evlendirme şekillerinin önemli bir kısmının ayrılıkla sonuçlanmasının sebeplerinden birisine dikkat çekmiş olacağız.

A. Günümüz Ailesinin Kuruluş Şekli

Tebliğimizin “giriş” kısmında da ifade edildiği üzere, evlenme akdi ailenin, aile ise toplumun temelidir. Güçlü ve “temiz” bir toplum için de isabetli tercihlerle kurulmuş ailelere ihtiyaç vardır. Çünkü aile sadece onun kurucularını değil, geçmişi, hâli ve geleceği ile başta akrabalık bağı olanlar olmak üzere, birçok kişiyi, kişilerin yaşadığı toplumu ve toplumun şekillendirdiği devlet düzenini de ilgilendirir. Oysa evlenecek olanlar çok kere duygularının üstün gelmesi sonucu, bu durumu dikkate alamayabiliyorlar. Sonuçta toplumumuzda İslâm hukukunun meşru kıldığı anlayışa uygun düşmeyen bazı uygulamalar ile aileler kurulmakta ve ne yazık ki, bu gibi kuruluşlar kısa bir sürenin ardından genellikle bozulmaktadır. Şöyle ki:

Bir yandan akıllı ve ergen olan bazı kız ve erkekler, kendilerine danışılmadan, aileleri tarafından evlendirilmekte veya seçip istedikleri adaya rağmen başkasıyla evlenmeye zorlanmakta; diğer yandan özellikle üniversitelerde ve büyük iş yerlerindeki gençler, ailelerinden tamamen habersiz evlenebilmektedirler.

Gençlerin ailelerinden habersiz evlenmeleri özellikle son yirmibeş-otuz yıldır devam eden ve genellikle çözümlenmesi zor bir problemdir. Görevlerim gereği⁵⁹ sözü geçen problem ile çok kere karşılaşmış; fert ve aile facialarını görmüş bulunuyorum. Bu konuda çok sayıda sözlü ve yazılı soruya muhatap olmam ve problemlerin çözümü ile bizzat ilgilenme durumunda kalmam, bu sempozyumda böyle bir tebliği konu almamı etkilemiştir. Halen devam etmekte olan bu yanlıklık; 30 Ekim 01 Kasım 1998 tarihleri arasında, Konya’da, “Gençleri Evlendirme ve Mehir Vakfı” tarafından düzenlenen “I. Ulusal Kadın ve Aile Sempozyumu”nda da gündeme getirilerek sakıncaları belirtilmiştir.⁶⁰ Yukarıda sözünü ettiğimiz yazılı

59 Yurt müdürlüğü, -daha çok sanayi sitelerinde ve üniversite öğrencilerinin ev kiralamayı tercih ettiği semtlerde- imam-hatiplik, Zihinsel Özürlü Çocuklar Rehabilitasyon ve Aile Danışma Merkezi Öğretmenliği, vaizlik, müftülük ve öğretim üyeliği gibi devamlı gençler ve ailelerle yakın görüşmelere müsait görevler.

60 Bkz. Aydın, Mehmet, “I. Ulusal Kadın ve Aile Sempozyumu’nun Ardından”, Mehir, İlkbahar/1999/III, 6.

sorulara örnek olmak üzere üç adet belgeyi tebliğimizin sonuna eklemiş bulunuyoruz.⁶¹

B. Evlendirme Sorumluluğumuzun Dayanağı ve Bugüne Kadar Bu Konuda Yapılanlar

Bu başlıktan maksadımız, *özellikle* eşi olmayanların evlendirilmesi ile kimler, nasıl *mükellef sayılmıştır?* sorusuna cevap aramaktır. Konuyu dört alt başlık altında incelemeye çalışacağız.

1. Kur'an-ı Kerim'in Emri

Hiç şüphesiz öncelikle yukarıdaki sorumuza Kur'an-ı Kerimden cevap arıyor ve Yüce Allah'ın şu emri ile muhatap oluyoruz: *"İçinizden evli olmayanları; köle ve cariyelerinizden de elverişli olanları evlendirin. Eğer yoksul iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, (lütfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir."*⁶²

Yüce Allah yukarıdaki âyette "...evlendirin..." emriyle özel ve genel velâyeti olan velileri; hayır ve yetki sahiplerini evlendirme işiyle görevlendirmiştir. Buradaki evlendirmeden maksat, sadece evlenme akdini yaparak evlilik hayatını başlatmak değildir. Aynı zamanda evlenmenin önündeki engelleri kaldırmak, evlenmeyi kolaylaştırmak ve evleneceklerle yardım etmek yönüyle de imkânları seferber etmek demektir.⁶³ Muhammed Ali es-Sâbuni'ye göre "...evlendirin..." emrine bütün ümmet muhataptır ve dolayısıyla evlendirme işinde derece derece bütün müminler sorumludurlar.⁶⁴

2. Peygamberimiz (s.a.s.)'in Sünneti

Yukarıdaki âyet-i kerîmeyi tebliğ ve tebyîn eden Peygamberimiz (s.a.s.) ashabından bazılarının evlenmesiyle bizzat ilgilenerek örnek olmuştur.⁶⁵

61 Bunlardan birinde, bir fabrikada çalışan iki gencin yaşadıkları evlenme ve sonrasındaki problemler bizzat taraflardan birisinin ifadesiyle; diğesinde yine iki gencin evlenme olayı ve sıkıntıları arkadaşlarının ifadesiyle; bir diğesinde ise, üniversitedeki evlenmeler bir öğrencinin gözlemi ile anlatılarak sorular yöneltiyor. (Bkz. Tebliğ metni, 18-20.)

62 Nür 24/32. Tefsiri için bk, Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, V, 177-180; Kurtubî, *el-Câmi'*, XII, 239 vd.; Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, VI, 146 vd.; Elmalılı, *Hak Dini*, V, 3510 vd.

63 Bkz. Elmalılı, V, 3510-3511. Ayrıca bk Bursevî, *Rûhu'l-beyân*, VI, 146 vd. Aslında buradaki emrin muhatabı konusunda birkaç görüş vardır. Bk Sâbûnî, *Tefsîru âyâtî'l-ahkâm*, II,173. Kurtubî (ö. 671)'ye göre muhatap velilerdir ve sahih olan görüş budur. Bkz. Kurtubî, *el-Câmi'*, XII, 239.

64 Bkz. Sâbûnî, *Tefsîru âyâtî'l-ahkâm*, II, 173.

65 Meselâ bkz. Buhârî, "Nikâh", 14, 50, Müslim, "Talâk",36. Ayrıca bkz. tebliğ metni, 4.

3. Ashab-ı Kirâmın Uygulaması ve Sonraki Nesillerin İhtimamı

Ashabı, Peygamberimiz (s.a.s.) yolunda yürümüş,⁶⁶ daha sonraki nesiller de bu konuda özen göstererek, Yüce Allah'ın teklif ettiği bu ulvî görevi eda etmeye gayret göstermişlerdir. Meselâ, Ömer b. Abdülaziz (ö. 101/719) halife iken, Kûfe vâlisinin gelir fazlasını kimlere dağıtacağı hakkındaki yazısına verdiği cevapta, parasızlıktan evlenemeyenlere de yardım etmesini emretmiştir.⁶⁷ Yine aynı halife halk arasına her gün münâdiler göndererek; “*Yoksullar nerede? Borçlular nerede? Evlenmek isteyenler nerede?*” diye seslenmelerini emretmiş ve bunların ihtiyaçlarını devlet hazinesinden karşılamak istemiştir.⁶⁸

Bu arada örnek bir hoca olarak İmam-ı A'zam (ö. 150/767)'in uygulamasını da kayda değer görüyoruz: “*Ebû Hanîfe, öğrencileri içinde evlenme çağına geldiği halde malî imkânsızlık sebebiyle evlenemeyenleri evlendirir, düğün masraflarını görür, gelinlik kızların çeyizlerini temin ederdi...*”⁶⁹

Tarih boyunca Müslümanlar bu konuda hassasiyet göstermişler; hatta sırf fakir kızlara çeyiz hazırlamak için vakıflar kurmuşlardır.⁷⁰ Çünkü evlenmek, maddî ve manevî kalkınmanın, temiz toplum ve ebedî saadetin bir vesilesi durumundadır. Dolayısıyla bu konuda her türlü samimi maddi ve manevi katkı da bir mutluluk ve kurtuluş vesilesi olabilir.

4. Günümüz Müslümanlarının Konuyla İlgili Çalışmaları

Günümüzde de gerek ferdî ve gerekse içtimaî olarak görevlerini yapma gayretinde olan ve bu arada eşi olmayanları evlendirme işini bir görev telakki eden Müslümanlar vardır. Bu konuda ferdi özel çalışmalar yanında tüzel kişilik temsilyle daha etkili ve maslahata uygun şartlarda hizmetler yürütenler de bilinmektedir. Yaklaşık yirmi yıldan beri, hizmet veren Konya'daki “Gençleri Evlendirme ve Mehîr Vakfı” konumuz ile ilgili, bildiğimiz en güzel tüzel kişilik örneğidir. Bu vakıf bugüne kadar çok sayıda gencin evlenmesinde çok önemli maddi katkılarda bulunmuş ve onlardan önemli bir kısmının düğün organizasyonlarını da bizzat yürüterek aileler kurmuştur.

66 Meselâ Hz. Ömer (r.a.)'ın kızı Hz. Hafsâ (r.a.)'yı evlendirmesiyle ilgili bk Buhârî, “Nikâh”, 46.

67 Bk Yeniçeri, Celal, İslâm'da Devlet Bütçesi, 220-221.

68 Bkz. Karadâvî, *Fıkhu'z-zekât*, II, 569. (Devlet hazinesi “beytu'l-mal” karşılığı olarak kullanılmıştır. Daha detaylı anlamıyla “beytu'l-mal”: “Devlet hazinesi, devlete ait mal varlığının bütünü ve bununla ilgili idarî malî kurum”dur. Erkal, Mehmet, “Beytülmal”, *DİA*, VI, 90.)

69 Yavuz, Yunus Vehbî, *İctihad Felsefesi*, 79.

70 Bkz. Yeniçeri, Celâl, *İslâm İktisadının Esâsları*, 461-462; Kazıcı, Ziya – Şeker, Mehmet, *İslâm Türk Medeniyeti Tarihi*, 261; Beşer, Faruk, *İslâm'da Sosyal Güvenlik*, 190 (71 numaralı dipnotta “öksüz kızlara çeyiz verilmesi” şeklinde).

Resmî bir kuruluş olarak da, Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakfı'nı örnek verebiliriz. Sırf bu amaçla kurulmuş olmasa da, adı geçen vakfın bazı yerlerde aile kurmak isteyen gençlerden şartları müsait olanlara maddi katkı sağladığı ve bazen de evlendirme işini organize ettiği bilinmektedir.⁷¹ Meselâ 1998 yılında Karaman Valiliği'nin çok sayıda genç çift için düzenlediği törene bizzat katılarak ilgili hizmeti görmüş bulunuyoruz.

C. Bugün ve Yarınlarımızın Erdemli Gençliği İçin Neler Yapabiliriz?

Maalesef bugün, gençlerimiz dolayısıyla ailelerimiz ve toplumumuzun ekonomik, sosyal, siyasi ve ahlâkî açıdan sayısız problemleriyle bunalımlar içinde bulunduğu bir dünyada yaşıyoruz. Özellikle içinde bulunduğumuz ekonomik şartlarda evlenme sıkıntısı çeken bekârların evliliğe hazırlanması ve evlendirilmesi için her türlü desteği sağlamak çok daha büyük önem arz etmektedir. Bu bakımdan bu konuda aşağıdaki çalışmalar düşünülebilir:

1. Eğitim ve Eğitim Sistemi ile İlgili Çalışmalar

a) Başta ana-babalar olmak üzere, ilgili herkese yönelik, evlilik hayatı ve çocukların evlendirilmeleri konularında vazife ve yetkiyle ilgili bilgi ve bilinçlendirme çalışmaları yapılabilir.

b) Gençler evlilik hayatına hazırlıklı hale getirilmek üzere özel eğitime tâbi tutulabilir. Eğitim sonunda verilen bir belge ile eğitime katılanların –en azından böyle bir eğitim almayanlara göre- eş seçiminde öncelikli oldukları belgelendirilmiş olur. Hatta belki şartları oluşur ve zamanı gelir; evlenme akdi öncesi böyle bir belge taraflardan istenebilir. Zira bugününün aile yapısı genel olarak maalesef –özel bir eğitim olmadıkça- çocukları evliliğe hazırlayabilecek durumda değildir.

c) *Üniversite öncesi eğitim-öğretim süresi en az bir-iki yıl düşürülebilir. Bilindiği üzere özellikle üniversiteli gençlerimizin sayısının artışıyla da evlenme yaşı yükselmekte ve gençler özellikle “shvet baskısı”ıyla maalesef sayısız problemleriyle bunalımlara düşmektedirler. Çünkü toplumumuzda İslâm hukukunun meşru kıldığı anlayışa uymayan bazı uygulamalar ile aileler kurulmakta veya kurulmaya çalışılmaktadır. Sonuçta, hem gençler hem de onların aileleri yıpranmakta; erdemlilik kaybolup, temiz toplum maalesef sadece hayallerde kalmaktadır.*

2. Yardımlaşma Çalışmaları

a) Yukarıda zikredilenler ve benzeri gibi yeni kurum ve kuruluşların hizmete sunulması acil bir ihtiyaç olarak karşımızda durmaktadır. Onların takdire

71 Müftülük görevimiz esnasında bu konudaki destekleri imkânlar ölçüsünde müşahede etmiş bulunuyoruz.

şayan ama tabii olarak henüz evlilik çağındaki milyonlarca gencimizin ihtiyacı için yeterli olmayan hizmetlerine güç katmak gerekiyor. Özellikle Konya'daki "Gençleri Evlendirme ve Mehir Vakfı" örneğinden hareketle, öncelikle ülkemizin başka yerleşim birimlerinde de yeni gönüllü kuruluşlar kurup, daha kısa zamanda daha çok gencimizi "mutlu yuva"ya kavuşturabiliriz.

b) Kur'an-ı Kerimde erdemli bir davranış olarak zikredilen "karz-ı hasen"⁷² çerçevesinde bir müessesenin kurulması çok acil ve önemli bir vazife olarak beklemektedir. Bu müessese, özel ve resmî devlet kuruluşu olmak üzere iki türlü kurulabilir. Ancak bunu resmi olarak devlet kurarsa, bunun daha isabetli olabileceği kanaatindeyiz. Bununla evlenecek herkese aynî ve nakdî yardımda bulunmak daha kolay ve "şahsiyetli" bir şekle dönüşmüş ve devletin "sosyal devlet" niteliğine katkıda bulunulmuş olur. Böylece aynı zamanda "Allah devlete ve millete zevâl vermesin" sedâları semâya yükselerek Rahmân'ın rahmet ve şefkatiyle daha çok yüzler gülmüş olur inşallah.

3. Rehberlik ve Aile Kurma Çalışmaları

Bu başlık ile asıl görevleri üretilmiş bilgiyi akademik nitelik ve usluhta sunmak; bilgi ve bilim adamı üretmek olan üniversitelere, gerektiğinde –tabir yerinde ise- "aile üretme" görevini de eklemek istiyoruz. Zira üretilen bilgiye her yönüyle sağlıklı ailelerin çocuklarını muhatap kılmaya çalışma sorumluluğumuz da vardır ve bunda ülkemizin en önemli kurumlarından olan üniversitelerin payı büyük olmalıdır.

Şöyleki: Üniversitelerin bünyesinde bir birim oluşturularak gençlerin evlilik gibi gençlik çağının meşru ihtiyaçları meşru çerçevede karşılanabilir. Meselâ, *üniversitelerin sağlık kültür ve spor daire başkanlıklarına bağlı özel bir şube müdürlüğü kurulabilir. Bu müdürlük marifetiyle gençlere çeşitli gençlik meselelerinde ve eş seçiminde rehberlik etmek; uygun tercihleri adayların ailelerine bildirmek ve onların da muvafakatiyle aileler kurmak mümkün olabilir.* Böylece gençlerin evlilik maksadıyla birbirlerine duydukları sevgi daha kolay açıklanmış, uygunsa sevgi sevilene daha nezih bir şekilde ulaştırılmış olur. Sonuçta gençler

72 Bkz. Hadid, 57/18. Âyet-i kerimenin meâlî: "Karşılıksız yardımda bulunan erkeklerle ve karşılıksız yardımda bulunan kadınlara Allah'a güzel bir ödünç verenlere bu fazlasıyla ödenecektir. Ayrıca onlara pek değerli bir ödül de vardır." (Heyet, Kur'an Yolu, V, 243.) Not: "Allah'a güzel bir ödünç vermek" : O'nun muhtaç kullarına sırf O'nun rızasını gözeterek karşılıksız ödünç vermek anlamındadır. Âyet-i kerimde, "... mecazi bir anlatım la Allah'a güzel bir şekilde borç (karz-ı hasen) veren kimseye bunun kat kat fazlasının ödeneceğinden söz edilmiştir. ... Allah'ın rızasını kazanmak için yapılan mali harcamanın Allah'a verilen bir borç olarak anılması verilenin Allah katında zayi olmayacağına karşılığının sevap ve mükafat olarak geri döneceğine dair ilahi bir vaad şeklinde yorumlanır. Bu ödünçün "güzel" diye nitelenmesi ise harcamanın riya ve dünyevi beklenti karıştırmadan sırf Allah rızası için ve helal maldan yapılmasının gerektiğine ve böyle bir davranışın güzelliğine işaret eder." Bu konuda bundan başka çok sayıda âyet vardır. Apaydın, H. Yunus, "Karz", DİA, XXIV, 520 vd.

yıpranmadan, ailelere karşı saygısızlık yapılmadan, üstelik -asıl konumuz olan- “evli olmayanları evlendirin” buyruğu ile birlikte “... iyilik ve takvâda yardımlaşın ...”⁷³ emrine de uyularak, Yüce Allah’ın rızası ve sevaplar kazanılmış; dualarla “yuva”lar kurulmuş olur. Zaten asıl hedef, O’nun rızasını kazanmak değil midir?

IV. SONUÇ

Evlenme, insanın yaratılış nitelik ve gayesine uygun olarak, nesillerin kıyamete kadar ahenkle devamı ve her iki dünya mutluluğunun kıvamı için meşru kılınmış; bekarların evlilik hayatına kavuşmaları istenmiştir. Bunun için de, gerekli tedbirler alınarak sevgi ve rahmetin hâkim olduğu bir kurum; “aile” kurulmuştur. İmkanlar dahilinde İslâm, Yüce Allah’ın göndermiş olduğu “Son Elçi” (s.a.s.)’in izinde toplumun kalbi yerinde olan bu kurumda yaşanmalı; ferdî ve içtimaî huzur, dünyevî ve uhrevî mutluluk orada aranmalıdır. Böyle bir aile ise, ailenin kurucuları olan karı-koca adaylarının şahsî tercihlerinin, tecrübelerle olgunlaşmış velilerinin görüşleriyle birleşmesi sonucu ve yetkili ve etkili Müslümanların destekleriyle kurulabilir. Bu durum, evlenenlerin iradelerine baskı yapılması anlamına da gelmez. Aksine onlara yol göstermek ve yardımcı olmak suretiyle, isabetli eş seçimi yönünde iradelerinin açıklanmasını sağlama gayreti ve iftihara vesile olacak nesiller yettirme hedefidir.

Bunun için her Müslüman gücü nispetinde çalışmalar yapmalı ve böylece “mutlu yuva”ların kurulmasına vesile veya yardımcı olma konusunda gayret göstermelidir. Zira bu gayret bizler için; salih kullar arasına katılıp, “... cennetime gir...” hitabına mazhar olabilmenin yollarından birine tutunma, bu bahtiyarlığı tatma vesilesi olacaktır.

Bu sebeple bizler çocuklarımızın bu çalışmaların birer “meyve”si olarak dünyaya gelmesine, erdemli gençliğin oluşum ve gelişimine; temiz toplumla devletimizin payidar olmasına birlikte katkı sağlama ümidini taşıyoruz. Bu ümitle çıktığımız yolda, her alanda olduğu gibi aile hayatında da bizlere “en güzel örnek” olan Rasûlullah’a, âile ve ashabına salât ve selâm gönderiyoruz.

Bu konuda güzel vesilelerden birisi olarak “**VII. Uluslararası Din Görevlileri Sempozyumu**”nun her bir safhasında nefesi olan herkese müteşekkiriz. Ve son olarak hepimizi “kulluk”ta tabaşarılı kılmaları bu sayımızın de meşkûr ve makbûl olması niyazımızla “Rabbu’l-âlemin’e” hamdediyoruz.

V. EKLER

EK: I

Selamınaleyküm arız ve kıymetli hocam. Ben bir öğrenciyim. Size çevremde zahir eden bazı olayları sormak istiyorum.

Bir erkek ile bir kız arkadaşımız imam nikahı ile evlenmiştir. Fakat her iki tarafında velilerin haberleri yoktur. Size sorularım şöyle olacak; İmam nikahının kurulmasındaki şartlar nelerdir? Nikahı kıyan kişinin nitelikleri ne olmalıdır? Anne ve babanın, haberlerinin olması şarttır? Erkeğin bir mesleği olmamasına rağmen ortaya bir mihr sunulabilir mi? Böyle bir durumda mihrü Lim belirlenir? Evlenen kişi mihrü ödeyemese babası ödenelidir?

Belli bir müddet sonra babası, erkek arkadaşımızı evlendirmek istediği zaman ve de arkadaşımızın isteği üzere esi olduğu kızla evlendirmek istemesi durumunda; arkadaşımızın evli olduğu ikinci bir İmam nikahı kıyması doğrumu? Yoksa arkadaşımız, durumu ailesine açıklamalı mı?

Diyelimki Allah korusun arkadaşımızı basına bir iş geldi ve vefat etti. Kız arkadaşımızda gelip erkek arkadaşımızın velisinden, "ben çalıştığım esiyim" diyerek; arkadaşımıza ait para ve malın hak iddia edebilir mi?

Evlendikten bir buçuk ay sonra arkadaşım bana gelip anne ve babamın haberi yok belki rızasızda olmaz" diyerek "boşanmak istiyorum" dedi. Tabii ki karşılıklı bir istejis bu.

Boşanması doğrumudur? Boşandığı takdirde Allah batınadaki hükmü nedir? Anlaşarak ayrıldıkları halde erkek tarafından mihr verilmesi gerekiyormu?

Boşandıktan sonra anlaşip tekrar evlenmek istemeleri halinde ne gibi şartların yerine getirilmesi gerekiyor? Bu şartların amacı nedir?

Hocam son olarak size şu soruları yöneltmek istiyorum;

İslamda besik kertmesi var mıdır? Eğer varsa ve de besik kertmesi yapılan kişilerden birisi evlenmek istemezse evlenmezse bilir mi?

Sorularımı; hafta içi perşembe sohbetlerinizde kürsüden cevaplandırırsanız memnun olurum. Çünkü sohbetinize devam eden birçok arkadaşım bu ve benzeri durumları yaşamaktadırlar. Böylece onlarda aydınlanmış olurlar.

Selam ve saygılarımla...

Y. KOÇAK

Ben Amasya'da üniversitede okumakta olan bir öğrenciyim. Bilindiği üzere üniversitelerde birçok gayri ahlâki durum yaşanmaktadır.

Üniversitedeki erkek ve kızların bazıları birbirlerine sevgi beslemekte bunun sonucunda da flört atmaktadırlar. Genellikle kızlar bu flörtü uzun süreli yani evlenmeye gidecek kadar hesap etmektedirler. Erkeklerin bazıları ise evlenmeyi kasıtlılıkla düşünmemekte ve kızdan en kısa süre içerisinde faydalanma amacı gütmektedir. Erkek bu amacını gerçekleştirme için inam nikahını bir hilye olarak kullanmaktadır. Ne yazık ki bu amacı gerçekleştirdiğinde kızdan ayrılma ve büyük bir zina gerçekleşmiş olmaktadır. Olaylar genellikle bu akson içerisinde devam etmekte birlikte bu olaylar anne ve babanın bilgisi dışında gerçekleşmektedir. Buna binaen soruları şu şekilde sıralayabiliriz.

- 1- Böyle bir evliliğe İslam hukukunun bakiş aşısı nedir; ve nasıl bir hüküm vermektedir?
- 2- Bu nikahı hıyanet rasmi imamlık yapan bir kişi ise, onun bu nikahdaki mesuliyet derecesi nedir?
- 3- Kız bu olaydan sonra başka bir kişi ile evlenme yapacağı takdirde bu yaşadıklarını yeni eşine anlatmak zorunda mıdır?
- 4- Bu gibi naif hadiseleri engelleyebilmek için İslam çarşevesi içinde neler yapılabilir?

Bu soruların anlattığınız olaylarla ilgiliydi; şimdi diğer sorularına geçmek istiyorum.

- 1- Kıza danışmadan kızı evlendirme işine İslam hukuku nasıl bakmaktadır?
- 2- Küçüklerin yani ahil baki olmanın hinselerinin evlendirilmesi mümkün müdür?

Saygı Ali Yıldırım
S.H.

EK: III

SALAMÜN ALEYKÜM

Ben bir öğrenciyim.

Günümüzde gençler (Üniversitede, iş yerinde, çevremizde) Anne babalarından izinsiz İmam Nikâhıyla evleniyorlar. Hocam affınıza sığınarak size yaşadığım bir olayıda anlatıp, sıkıntılarımıyla ilgili bir doküman soramadığımı istiyorum.

Hocam Ben yazın bir fabrikada çalışmaya başladım. Bunda bir müslüman kardeşime karşı muhabbetim vardı. İlerki zamanlarda bu muhabbetimi kendisine aktardığımda, kendisinin bana karşı bir muhabbet başladığını söyledi.

Fakat kendisi günümüzde adlandırılan "çıkma, beraber olma, flört" olayına karşı olduğunu bu muhabbetin süremeyeceğini söyledi. Bizimde evlenmemiz imkânsızdı. Bizde Anne ve babalarımızdan habersiz (izinsiz) imam nikâhıyla evlendik (Bir araya geldiğimizde Allah katında günah işlememek için).

Bu Sana aklımızda şu sorular doğdu; Anne ve babalarımıza evlenme isteğimizi aktardığımızda, taraflardan biri veya her ikisi bu evliliğe karşı çıka bilirdi.

SORULARIM;

- 1- Anne babamızdan izinsiz evlendiğimiz için günahkâr mıyız?
- 2- Annemiz ve babamız izinsiz yaptığımız bu evlenmeye hukuki olarak itiraz edebilir mi?
- itiraz hakkı varsa hangi açıdan itiraz edebilir?
- 3- Eğerki her iki taraftan biri haklı olarak itiraz ederse bunun hukuki sosyal ve psikolojik yânden etkisi ve vebali nedir?
- 4- Anne babanın bu olaya itiraz süresi (Zaman Arzını) ne kadardır?
- 5- Anne ve babamızı razı edemesssek ayrılmanız gerekir mi?
- 6- Biz evliliğin devamını istediğimiz halde, Anne ve babamız razı olmadıkları için ayrılsak günahkâr olur muyuz?

Kaynakça

- Abdülhamîd**, Muhammed Muhyiddîn, *el-Ahvâluş-şahsiyye fiş-şerîati'l-İslâmiyye*, Dâru'l-kitâbî'l-Arabî, Baskı yeri yok, 1404/1984. (el-Ahvâluş-şahsiyye)
- Adevî**, Ali b. Ahmed el-Adevî (ö.1189/1775), *Hâşiyetu'l-Adevî alâ şerhi (Kifâ-yetu't-tâlibî'r-rabbânî) Ebi'l-Hasen li- Risâleti İbn Ebi Zeyd (el-Kayrevânî)*, I-II, Dâru'l-fikr Beyrût ts. (*Hâşiyetu'l-Adevî*)
- Ahmed b. Hanbel**, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (ö.241/855), *Musnedu Ahmed b. Hanbel*, I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992 (2. Baskı). (Ahmed b. Hanbel)
- Apaydın**, H. Yunus, "Karz", *DİA*, XXIV, 520-525, İSAM, İstanbul 2001.
- Atar**, Fahrettin, *Fıkıh Usûlü*, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988.
- Aydın**, Mehmet, "1. Ulusal Kadın ve Aile Sempozyumunun Ardından", *Mehir*, İlkbahar/1999/III, 5-7, Gençleri Evlendirme ve Mehir Vakfı Yayın Organı, Konya/1999.
- Aydın**, Mehmet Akif, İslâm-Osmanlı Aile Hukuku, MÜİF Yayınları, İstanbul 1985.
- "Ahvâl-i Şahsiyye", *DİA*, II,192, İSAM, İstanbul 1989.
- Aynî**, Ebû Muhammed Bedrüddîn el-Aynî (ö.855/1451), *'Umdetu'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXV, Beyrût, ts. (*'Umdetu'l-kârî*)
- Bâbertî**, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî (ö.786/1384), *el-İnâye (Fethu'l-kadîr ile birlikte)*, I-IX, Beyrût, ts.
- Beşer**, Faruk, İslâm'da Sosyal Güvenlik, DİB Yayınları, Ankara 1987.
- Bilmen**, Ömer Nasuhi (ö.1381/1971), *Hukûkî İslâmiyye ve Istilâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu*, I-VIII, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul 1985.(*Kâmûs*)
- Buhârî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl el- Buhârî (ö.256/869), *Sahîhu'l-Buhârî (el-Câmîus-sahih)*, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992 (2. Baskı). (Buhârî)
- Buhûtî**, Mansûr b. Yûnus el-Buhûtî (Behûtî) (ö.1051/1641), *Keşşâfu'l-kınâ' an metni'l-İknâ'*, I-VI, Dâru'l-fikr, Beyrût 1402/1982 (*Keşşâfu'l-kınâ'*).
- Bursevî**, İsmâîl Hakkı Bursevî (ö.1137), *Tefsîru rûhi'l-beyân*, I-X, Eser Neşriyat, İstanbul 1389. (Rûhu'l-beyân)

- Cessâs**, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs (ö.370/981), *Ahkâmu'l-Kur'ân*, thk. Muhammed es-Sâdık, I-V, Beyrût 1405/1985.
- Cezîrî**, Abdurrahmân b. Muhammed el-Cezîrî (ö.1360/1941), *Kitâbü'l-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erbaâ*, I-V, Çağrı Yayınları, İstanbul 1404/1984. (*el-Mezâhibu'l-erbaâ*)
- Dâmâd** Efendi, (ö.1078/1667), *Mecmâu'l-enhur fî şerhi Multekâ'l-ebhur*, I-II, Dâru ihayâi't-turâsi'l Arabî, Beyrût ts. (*Mecma'u'l-enhur*)
- Döndüren**, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Altınoluk Yayınları, İstanbul 1416/1995. (Aile İlmihali)
- Ebû Dâvûd**, Süleymân b. El-Eşâs es-Sicistânî (ö.275/889), *Sunenu Ebî Dâvud (es-Sunen)*, I-V, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992 (2.baskı). (Ebû Dâvûd).
- Ekhal B. Havvâ**, *Nazariyyetu'l-velâye fî'z-zevâc fî'l-fıkhî'l-İslâmî ve'l-kavânini'l-'Arabîyye*, eş-şirketu'l-vataniyye, Cezâyir 1982. (*Nazariyyetu'l-velâye*)
- Elmalılı**, Muhammed Hamdi Yazır (ö.1361/1942), *Hak Dini Kur'ân Dili*, I-IX, Eser Neşriyat, İstanbul 1979. (*Hak Dini*)
- Erdoğan**, Mehmet, İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi, MÜİF Vakfı Yayınları, İstanbul 1990.
- Erkal**, Mehmet, "Beytülmal", *DİA*, VI, 90-94, İSAM, İstanbul 1992.
- Genç**, Mustafa, İslam Hukukunda Evlendirme Velâyeti, (Basılmamış Doktora Tezi), Bursa 2002.
- Günay**, Hacı Mehmet, "Süknâ", *DİA*, XXXVIII, 48-50, İSAM, İstanbul 2010.
- Halebî**, İbrahim b. Muhammed b. İbrahim el-Halebî (ö.956/1549), *Multekâ'l-ebhur*, I-II, *Muessesetu'r-risâle*, Beyrût 1409/1989. (*Multekâ*)
- Hamevî**, Ahmed b. Muhammed el-Hamevî (ö.1098/1687), *Ğamzu 'uyûni'l-besâir şerhu kitâbi'l-Eşbâh ve'n-nezâir*, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrût 1405/1985. (Ğamzu uyûni'l-besâir)
- Haraşî**, Ebû Abdillâh Muhammed el-Haraşî (Hırşî) (ö.1101/1690), *el-Haraşî 'alâ muhtasari Sîdi Halîl*, I-VIII, Dâru Sâdır, Beyrût ts. (Şerhu Muhtasari Halîl)
- Heyet**,
Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı (Meâl), DİB Yayınları, Ankara 1983.

Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.

Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, DİB Yayınları, Ankara 2006 (2. Baskı)

İbn Âbidîn, Muhammed Alâüddîn (ö.1252/1836), *Hâşiyetu Reddi'l-muhtâr 'ale'd-Durri'l-muhtâr*, I-VI; *Hâşiyetu Kurreti 'uyûni'l-ahyâr tekmiletu Reddi'l-muhtâr*, VII-VIII, Kahraman Yayınları, İstanbul 1984 (*Reddu'l-muhtâr*).

İbn Cüzey, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed el-Kelbî (ö.741/1340), *el-Kavânînu'l-fikhiyye*, Dâru'l-fikr, baskı yeri ve tarihi yok.

İbn Hacer, el-Heytemî, Ebu'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed el-Heytemî (ö.974/1567), *Tuhfetu'l-muhtâc bi-şerhi'l-Minhâc* (Abduhamid eş-Şirvânî ve İbn Kâsım el-'Abbâdî'nin *Hâşiyesi*yle birlikte), I-X, Dâru'l-fikr, Beyrût ts. (*Tuhfetu'l-muhtâc*).

İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saïd b. Hazm (ö.456/1064), *el-Muhalâlâ*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, I-XI, Dâru't-turâs, Kâhire ts.

İbn Kudâme, Ebu'l-Ferec Şemsüddîn Abdürrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî, (ö.682/1283), *eş-Şerhu'l-kebîr (el-Muğni ile birlikte)*, I-XVI, thk. Hey'et, Dâru'l-hadis, Kâhire 1416/1996.

İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî (ö.620/1223), *el-Muğni*, I-XVI, thk. Hey'et, Dâru'l-hadis, Kâhire 1416/1996.

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvinî (ö.273/887), *Sünenü İbn Mâce(es-Sunen)*, I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992 (2.baskı). (İbn Mâce).

İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrahîm (ö.970/1563) *el-Bahru'r-râik şerhu Kenzi'd-dekâik*, I-VII; *Tekmiletu'l-Bahri'r-râik*, VIII, Matbaatu'l-ilmîyye, Kâhire 1333 (*el-Bahru'r-râik*).

el-Eşbâh ve'n-nezâir (Ğamzu 'uyûni'l-besâir ile birlikte), Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrût 1405/1985. (el-Eşbâh).

İbn Rüşd, Ebu'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b Ahmed b Rüşd el-Kurtubî (ö.595/1198), *Bidâyetu'l-müctehid ve nihâyetu'l-muktesid*, I-II, Dâru'l-marîfe, Beyrût 1406/1986. (*Bidâyetu'l-müctehid*)

- İbnü'l Hümâm**, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid es-Sivâsi el-İskenderî (ö.861/1457), *Fethu'l-kadîr li'l-âcizi'l-fakîr*, I-VI; *Netâ'icu'l-efkâr fi keş-fî'r-rumûz ve'l-esrâr*, VIII-IX, Dâru ihyâi't-turâsi'l-'Arabî, Beyrût ts. (*Fethu'l-kadîr*)
- Karadavî**, Yûsuf, *Fıkhü'z-zekât*, I-II, Beyrût ts.
- Karaman**, Hayreddin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I-III, (I-II, İrfan Yayınevi, İstanbul 1982; III, Nesil Yayınları, İstanbul 1987.) (İslâm Hukuku)
- Kazıcı**, Ziya - **Şeker**, Mehmet, İslâm-Türk Medeniyeti Tarihi, Çağrı Yayınları, İstanbul 1403/1982. (İlâveli 2. baskı)
- Kurlânî**, Celalüddîn el-Hârizmî el-Kurlânî (ö.767/1367), *el-Kifâye* (Fethu'l kadîr ile birlikte) I-IX, Beyrût ts.
- Kurtubî**, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî (ö.671/1273), *el-Câmi' li- ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XX, Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, Beyrût 1413/1993.
- Mâlik**, İmam Mâlik b. Enes (ö.179/796), *el-Muvattâ*, I-II, thk. Muhammed Fuâd Abdulbakî, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992. (Muvatta')
- Mâverdü**, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Bağdâdî el-Mâverdü (ö.450/1058), *el-Ahkâmu's-sultâniyye ve'l-vilâyâtud-dîniyye*, Şirketu mektebe ve matbaatu Mustafâ, Beyrût 1393/1973. (2. Baskı)
- Merdâvî**, Alâüddîn Ebu'l-Hasen Alî b. Süleymân el-Merdâvî (ö.885/1480), *el-İnsâf fi marifeti'r-râcihi mine'l-hilâf'alâ mezhebi'l-İmâmî'l-Mübeccel Ahmed b. Hanbel*, thk. Muhammed Hâmid el-Fakî, I-XII, Dâru ihyâi't-turâsi'l-'Arabî, Beyrût 1376/1957 (el-insâf).
- Mergînânî**, Burhânüddîn el-Mergînânî (ö.593/1197), *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mubtedî*, I-IV, el-Mektebetu'l-İslâmiyye, İstanbul ts. (*el-Hidâye*).
- Mevsilî**, Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî (ö.683/1284), *el-İhtiyâr li-talîli'l-Muhtâr*, I-V, Çağrı Yayınları, İstanbul 1980 (*el-İhtiyâr*).
- Miras**, Kâmil (ö.1376/1957), *Sahih-i Buhârî Muhtasari Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, I-XII (I-III, Ahmed Nâim), Ankara 1991. (Tecrîd Tercemesi)
- Müslim**, Ebu'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî (ö.261/874), *Sahîhu Müslim (el-Câmi'u's-sahih)*, I-III, thk. Muhamed Fuâd Abdulbakî, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992 (2. baskı). (Müslim).

- Münzirî**, Ebû Muhammed Zekiyüddin el-Münzirî (ö.656/1258), *et-Terğîb ve't-terhîb mine'l-hadis-iş-şerif*, thk. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, I-VI, Beyrût 1399/1979. (et-Terğîb ve't-terhîb)
- Nesâî**, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb en-Nesâî (ö.303/915), *Sunenu Nesâî*, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992 (2. Baskı). (Nesâî).
- Nevevî**, Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî (ö.676/1277), *Sahîhu Müslim bi-şerhi'n-Nevevî*, I-XVIII, Beyrût 1392/1972. (Şerhu Müslim)
- Sâbûnî**, Muhammed Alî es-Sâbûnî, *Revâiu'l-beyân tefsîru âyâtî'l-ahkâm mine'l-Kur'ân*, I-II, Dersaâdet, İstanbul ts. (Tefsîru âyâtî'l-ahkâm).
- Serahsî**, Şemsüleimme Muhammed b. Ahmed es-Serahsî (ö.483/1090), *Kitâbu'l-Mebsût*, I-XXX, Dâru'l-marife, Beyrût 1414/1993 (*el-Mebsût*).
- Şâfiî**, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris eş-Şâfiî (ö.204/820), *Kitâbu'l-Um*, I- XV, Dâru Kuteybe, Beyrût 1416/1996. (*el-Um*)
- Şeker**, Mehmet - **Kazıcı**, Ziya, İslâm-Türk Medeniyeti Tarihi, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1403/1982. (İlâvelî 2. baskı).
- Şeker**, Şule Yüksel, "Kadın Konulu Seçme Türkçe Eserler Bibliyografyası", *Mehir*, Ilkbahar/1999, III, 81-100, Gençleri Evlendirme ve Mehir Vakfı Yayın Organı, Konya 1999.
- Şirbinî**, Muhammed el-Hatîb eş-Şirbinî (977/1570), *Muğni'l-muhtâc ilâ marifeti me'ânî elfâzi'l-Minhâc*, I-IV, Dâru'l-fikr, Kâhire 1377/1958. (Muğni'l-muhtâc.)
- Tirmizî**, Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî (ö.279/892), *Sunennu't-Tirmizî* (el-Câmi'u's-sahih), I-V, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992 (2. baskı). (Tirmizî)
- Yaman**, Ahmet, İslâm Aile Hukuku, Post Matbaacılık, Konya 1998.
- Yavuz**, Yunus Vehbi, *Hanefî Mezhebinde İctihad Felsefesi*, İşaret Yayınları, İstanbul 1993 (İctihad Felsefesi)
- Yeniçeri**, Celal, İslâm İktisadının Esasları, Şâmil Yayınevi, İstanbul 1980.
- İslâm'da Devlet Bütçesi, Şâmil Yayınevi, İstanbul 1984.
- Zühaylî**, Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletuh*, I-XI, Dâru'l-fikr, Dımaşk 418/1997 (4. baskı). (el-Fıkhu'l-İslâmî)